

ΗΡΑΚΛΗΣ: Η ΗΘΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΟΛΗΣ ΤΗΣ ΑΡΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΚΙΑΣ

Γράφει η ΚΩΝ/ΝΑ ΓΟΓΓΑΚΗ

Επίκουρη Καθηγήτρια Παν/μίου Αθηνών

1. Ηρακλής: Η πθική μορφή της ελληνικής μυθολογίας

Στην ελληνική μυθολογία η πρωική μορφή η οποία κυριαρχεί περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο ήρωα, σχεδόν απόλυτα, είναι ο Ηρακλής. Η μορφή του, αιφύον αναδύθηκε από τα δάθη του χρόνου κάπου μαζί με τις πρώτες μυθικές μορφές, μέσω μιας σταδιακής εξάπλωσης έσπαισε τα σύνορα του χώρου της καταγωγής του, της Αργολίδας και της Βοιωτίας, και έλαβε το χαρακτήρα του πανελλήνιου ήρωα. Στο πρόσωπό του, όπως φαίνεται από τους άθλους του, συναψίστηκαν όλα τα χαρακτηριστικά και οι ικανότητες με τα οποία η μυθοπλαστική φαντασία του ελληνικού λαού επιθυμούσε να διανθίσει τον ίδιο του τον εαυτό.

Ο Ηρακλής κατ' αρχάς αποτέλεσε την πρωτοποίηση των φυαικών δυνάμεων, καθώς με αυτές, τις ιδιαίτερες φυσικές του ικανότητες, αντιμετωπίζει αποτελεσματικά τον εχθρό, είτε αυτός πρόκειται για πανίσχυρο τέρας, είτε για αποκρουστικό ζώο, κλπ. Με τη δύναμη, το θάρρος, τη σωματική ανδρεία και τα άθλα του αναδεικνύει τις μεγαλειώδεις ικανότητες της φυαικής ρώμης και δικαίως ανάγεται σε αθλητικό λαϊκό πρότυπο και σε προστάτη του αθλητισμού.

Επιπλέον, ως εξολοθρευτής των επικίνδυνων τεράτων που επικέρουν την ανθρώπινη καταστροφή, και ως δυναμικός εκδικητής εκείνου του οποίου εκπροσωπεί το κακό, γίνεται ο ίδιος τημωρός της αδικίας και υπερασπιστής του καλού. Εμφανίζεται, επομένως, ως προστάτης του αγαθού και, εν τέλει, ως ο αντίποδας του κακού, ενσαρκώνοντας τις αντιλήψεις και τους ιθικούς στόχους του λαού. Ως εκ τούτου, κοντά στο πρωικό στοιχείο προσλαμβάνει και χαρακτήρα ιθικό, με τον οποίο ολοκληρώνεται και ως μορφή. Ο Ηρακλής συνιστά, τελικά, μια από τις πιο ολοκληρωμένες μορφές του ελληνικού λαού, του οποίου συνιστά την προβολή..

Η αλληγορία του σοφιστή Πρόδικου με την Αρετή και την Κακία, προφανώς αποτινώνει μια αντιλήψη που οποία ήταν γενικώς αποδεκτή. Με

την εξέλιξη του μύθου του Ηρακλή μέσα στο χρόνο, η μορφή του, αποκτώντας ιθικά στοιχεία, εμπλουτίζεται, σύτως ώστε ο ήρωας εν τέλει να θαίνει προς μια πορεία εκπολιτισμού του. Ο εκπολιτισμός της μορφής του συγκεκριμένου ήρωα, προφανώς αποχεί τη σταδιακή πολιτιστική αριμανση του αρχαίου κόσμου. Καθώς μέσα από τις μυθικές περιγραφές εξισορροπούνται οι αρχαϊκές αντιλήψεις από τη μια, με τις κατακτήσεις του λόγου και της σκέψης από την άλλη¹.

Με τα αλλεπάλληλα κατορθώματά του ο Ηρακλής και με την εξουδετέρωση των εχθρικών προς τους ανθρώπους δυνάμεων, καθίσταται ο ίδιος φορέας πολιτισμού. Για την ενίσχυση του ρόλου του αυτού ιδρύει πάλεις, ενίσχυει την επιστήμη, καθιερώνει αθλητικούς αγώνες, πετυχαίνοντας την εξομάλυνση της αρχικής του, κάπως άγριας και πρωτόγονης, εικόνας. Σταδιακά λαμβάνει διαστάσεις ανάλογες με τα κοινωνικά και πολιτικά μέτρα κάθε εποχής, συμφωνώντας με εκείνες τις κοινωνικές διεργασίες οι οποίες τον διαμορφώνουν. Η τάση αυτή έχει ως αποτέλεσμα μια αλλαγή στο ρόλο του Ηρακλή, κατά την οποία ενισχύεται κυρίως ο ιθικολογικός του χαρακτήρας. Ο ήρωας, εν τέλει, ταυτίζεται με την επιλογή του καλού και με το χρέος του ανθρώπου να προσπαθήσει πολύ προκειμένου να πετύχει το καλό και ευτυχές τέλος.

2. Η παραβολή της Αρετής και της Κακίας

Σύμφωνα με την αφήγηση του Πρόδικου, όταν ο Ηρακλής άγγιξε τα χρόνια της εφιβείας, ήρθε και η ώρα ν' αποφασίσει ποιο δρόμο θα χαράξει στη ζωή του: το δρόμο της αρετής ή το δρόμο της κακίας. Θέλοντας να σκεφτεί κατέφυγε σε ένα μέρος ερημικό, όπου λίγη ώρα αργότερα εμφανίστηκαν μπροστά του δύο εύσωμες γυναίκες. Η μια ήταν ντυμένη με άσπρα καθαρά φορέματα και οι κινήσεις της χαρακτηρίζονταν από ευπρέπεια και ελευθερία, ταυτόχρονα, όμως, και από σεμνή συμπεριφορά και αυστολή στο πρόσωπο. Η άλλη γυναίκα ήταν παχιά κι απολή, γεμάτη καλλυντικά στα πρόσωπο προκειμένου να δείχνει περισσότερο άσπρο και ροδαλή απ' ότι ήταν τη φυσικά της χρώμα. Φορούσε ακριβά διαφανή φορέματα ώστε να διαγράφονται οι γραμμές της, και έχοντας μια προκλητική ματιά, κοιτούσε αν την έθλεπον. οι άλλοι,

ενώ συχνά παρατηρούσε τον ίδιο της τον ίσκιο.

Καθώς πλησιάζαν τον ήρωα, η γυναίκα με την πολυτελή ενδυμασία έτρεξε να φτάσει πριν απ' την άλλη, λέγοντας στον Ηρακλή: «Βλέπω ότι δεν ξέρεις ποιο δρόμο να διαλέξεις στη ζωή σου. Αν με κάνεις, όμως, φίλη σου θα σε φέρω στον πιο ευχάριστο και εύκολο δρόμο. Θα έχεις όλες τις πιονές κι όλα τα ευχάριστα πράγματα στη ζωή και δε θα γνωρίσεις τίποτα δυσάρεστο. Δε θα έχεις σκοτούρες για πολέμους ή άλλες ενοχλήσεις, αλλά η μόνη σου έγνοια θα είναι η θα φας, η θα πιεις, η ευχάριστο θα δεις και θ' ακούσεις, πώς θα κοιμάσαι καλύτερα και πώς θα περνάς τις μέρες σου χωρίς κόπο. Ακόμη κι αν φανεί πως πάνε να λείψουν όλα αυτά, δεν υπάρχει φόβος να σε βάλω να δουλέψεις για να τ' αποκτήσεις. Αυτά που θα κάνουν οι άλλοι, εσύ θα τα χρησιμοποιείς, μην απέχοντας από τις ιδιόπατε φέρνει κέρδος, γιατί εγώ εξασφαλίζω τη δυνατότητα να αφελούνται όσσι είναι από συντροφιά μου». Όταν ο Ηρακλής τη ρώτησε πώς τη λένε, εκείνη απάντησε: «Οσοι μ' αγαπούν με λένε Ευδαιμονία. Όσοι με μισούν, με ονομάζουν Κακία».

Υστερά πλησίασε η δεύτερη γυναίκα, λέγοντας: «Έρχομαι κι εγώ σε σένα, Ηρακλή. Γνωρίζω τους γονείς σου και πώς μεγάλωσες με φρόντη, και πιστεύω πώς αν ακολουθήσεις το δρόμο μου, θα κάνεις στη ζωή σου ωραίες και σεμνές πράξεις. Δε θα σε εξαπιθάσω με το να σου υποσχεθώ πιονές και θα σου πω όλη την αλήθεια για το πώς οργάνωσαν οι θεοί τη ζωή των όντων: Όρισαν ν' αποκτάνουν οι άνθρωποι τ' αγαθά και τα ωραία με κόπο και φροντίδα. Αν θέλεις να σ' ευπλανίζονται οι θεοί, πρέπει να τους λατρεύεις. Αν σου αρέσει να σ' αγαπάνε οι φίλοι σου, πρέπει να τους ευεργετείς. Αν επιθυμείς να σε τιμάει ο πόλη, πρέπει να την αφελείς. Αν έχεις την αξίωση να σε θαυμάζει όλη η Ελλάδα για την αρετή σου, πρέπει να προσπαθείς πάντα να κάνεις καλές πράξεις. Αν νομίζεις πως πρέπει με τον πόλεμο να αυξηθείς, να ελευθερώσεις τους φίλους και να κατανικήσεις τους εχθρούς, πρέπει να μάθεις την πολεμική τέχνη, και αν θέλεις να είσαι δυνατός στο σώμα, πρέπει να το συνιθίσεις να υπορετεί το πνεύμα και να το γυμνάσεις με προσπάθεια και ιδρώτα». Τη γυναίκα που έδωσε αυτές τις ορμόνιες στον Ηρακλή την έλεγαν Αρετή.

Μετά από τα λόγια αυτά οι δύο γυναίκες προσπαθούσαν να πείσουν τον Ηρακλή, για το πόσο καλύτερος ήταν ο δρόμος της καθημιάς.

1. Β. ΕΚΔΟΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΩΝ, Ελληνική Μυθολογία, τόμ. 4, Ηρακλής-Πανελλήνιες εκστρατείες, Αθήνα 1986, σσ. 15 κ.ε., σ. 121.

Η Αρετή υποστήριζε πως ο δρόμος της, παρ' ότι ήταν συνδεδεμένος με προσπάθειες, κόπους και στερήσεις, όμως, τελικά, έκανε τον άνθρωπο πραγματικά ευτυχισμένο, αγαπητό στους φίλους και αρεστό στους θεούς, χρήσιμο στους άλλους και στον εαυτό του. Με αυτές τις σκέψεις η Αρετή έπεισε τον Ήρακλή ν' ακολουθήσει, τελικά, το δικό της δρόμο.²

3. Η πθική ερμηνεία της παραβολής

Για την ερμηνεία του μύθου έχει ιδιαίτερη σημασία το γεγονός ότι ο Ήρακλής δεν επέλεξε μεταξύ των δυο γυναικών βάσει εντικτίου ή ενισυπαιασμού. Αντί μιας εντικτιώδους επιλογής ή αισθητικών μόνο προδιαγραφών, η επιλογή του ήταν έργο σκέψης και επικειρυμάτων. Δε βιάστηκε, συνεπώς, να καταλήξει σε μια απόφαση, αλλά επιστρέφεται τη λογική και τη νόστη του. Ούτε, ωστόσο, μπορεί να θεωρείται η απόφασή του απόρροια μόνο της λογικής, καθόσον δεν ήταν αποτέλεσμα αυτής μονάχα, αλλά και μιας γενικότερης και συνολικότερης θεώρησης του τρόπου που αξίζει κανείς να ζει.

Επιλέγοντας ο Ήρακλής το δρόμο της Αρετής, έθετε τέρμα στις πθικές αμφιταλαντεύσεις του καιρού του, ορίζοντας πως η επιλογή αυτή, μπορεί να ήταν η πιο επίπονη, αλλά οδηγούσε με βεβαιότητα στο ενάρετο και το σωστό. Η πθική ανταμοιβή αναδεικνύεται στην κορυ-

φαία αποζημίωση για τις δυσκολίες που είχε κάθε άνθρωπος ν' αντιμετωπίσει. αλλά ήταν θεβαία, καθώς επιβεβαιωνόταν πως τα καλά κόποις κτώνται, και πως τίποτε δεν είναι αυτονόητο, αλλά κάθε επιτυχία προϋποθέτει μια συστηματική και επίσοντη προσπάθεια.

Με την πθική αυτήν ολοκλήρωση είχε δημιουργηθεί ένας πανελλήνιος και εθνικός ήρωας, ενσάρκωση του προτύπου του σωστού ανθρώπου σε όλες τις εκφράσεις του. Η πθική τελείωση του Ήρακλή ολοκλήρωνε κατά κάποιον τρόπο, την πλούσια και συνεχή μυθολογική του εξέλιξη, κατά την οποία ο πρωταγωνιστής από έναν απλά δυνατό σωματικά άνδρα, εδραιώνταν σε ένα πρότυπο πνευματικής και πθικής συνείδησης.

2 ΣΕΝΟΦΩΝΤΟΣ, Απομνημονεύματα 2.1.21 κ.ε.